

دکتر عبدالمنان نصرالدین خجندی
استاد دانشگاه خجند - تاجیکستان

مایه افتخار همه فارسی زبانان به ویژه در ایران و تاجیکستان است که در اول قرن بیست و یک، ترجمه امین، شیوا و خوانای دکتر سید علی موسوی گرمارودی به انجام رسید و به زیور طبع آراسته گردید.

نگارنده این سطرها شاهد رنج و تلاش های استاد گرانقدر زبان فارسی و ادب فارسی دکتر گرمارودی هنگام این ترجمه بودم، زیرا ترجمه قرآن کریم را استاد تماماً در سرزمین فرا رود انجام دادند. چه اتفاق شگرفی که این ترجمه چشمگیر در خطه ای صورت گرفت که یک هزار و پنجاه سال پیش از آن نیز، با فتوای علمای همین سامان و با دستور منصور بن نوح سامانی، قدیمی ترین ترجمه موجود قرآن (با هدف رسانیدن پیام الهی به کسانی که زبان عربی نمی دانستند) در همین فرا رود به سامان رسید.

استاد گرمارودی به هنگام سفرهای پربرکت خویش به دانشگاه خجند که برای معلمان و دانشجویان این دانشگاه، شاهنامه، دیوان حافظ و مثنوی می خواندند به صورت دائمی همراه خود دفتری برای ترجمه قرآن کریم داشتند و بعد از فراغت از تدریس در ساعت های کوتاهی که در هتل بودند، همراهی و همرازی با قرآن و اشتغال به ترجمه آن را بر کل کارها و نشستها ترجیح می دادند و تا دل شب به این کار ماندگار می پرداختند.

گاهی اتفاق می افتاد که ترجمه چند آیه مبارک را که به تازگی از قلم سحرانگیز ایشان روی صفحه آمده بود، برای ما می خواندند، بهتر است بگویم شاهد ذوق و تفکر خویشان را چون مانده ای آسمانی در سفره اهل نظر می گذاشتند. ما احساس می کردیم که به فضل خدای مهربان در آینده ای نزدیک عاشقان قرآن کریم ترجمه جالبی از این کتاب آسمانی در دسترس خواهند داشت.

۶۸۹۱

در شهر دوشنبه نیز هر بار که من به آن شهر سفر می کردم و موقعیت های درخشان او را در کار و تلاش با ثمری که در رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران داشتند، می دیدم و نیز در تدریس در دانشگاه ها و سخنرانی در نهادهای فرهنگی و علمی و جلسه های ادبی که برای شعرا و ادبا می گذاشتند و سخنرانی هایی که در تلویزیون تاجیکستان می کردند؛ و نشر مجله رودکی، همه و همه را از برکات و فیض انس دائمی او با قرآن می دانستم. ایشان در همه کارهای فرهنگی خود بسیار موفق و کامیاب بودند؛ چه در جلسه های جالب ادبی و فرهنگی، چه در تدریس در دانشگاه های ما و چه در صحبت های تلویزیونی و رادیویی تاجیکستان و چه در اداره جلسات نقد و بررسی شعر شاعران تاجیک؛ باید بگویم به خصوص این جلسات، به نظر من، شعر معاصر تاجیک را به حرکت بیشتر، واداشت.

این جانب از فراوانی تألیفات، سبک نگارش دلاویز و پختگی اندیشه دو نفر از قرآن پژوهان معاصر ایران در شگفت هستم.

نخست استاد خرمشاهی و دیگر گرمارودی و مطمئن هستم که این همه از دولت قرآن است که در وجود آن دو تابندگی و نیرو دارد.

آنهايي که نثر دلاویز استاد گرمارودی را می شناسند و کتاب «داستان پیامبران» او را خوانده اند، و یا نثر شیوا و علمی این مؤلف فرزانه را در کتاب ارزشمند «قلم انداز» مطالعه کرده اند، که مجموعه مقالات علمی و ادبی اوست و یا در کتاب «دگرخند» او که کتابی روشمند در بررسی طنز در ادبیات فارسی است، و یا سبک متین و دلچسب او را در کتاب ارزشمند «شعر و زندگی ادیب الممالک» که بی گمان بهترین و محققانه ترین و مفصل ترین اثری است که تاکنون در باره این شاعر ایرانی دوره مشروطیت تألیف شده است و یا در کتاب مفصل «از ساقه تا صدر» او که تذکره حدود هفتصد تن از شاعران قرن بیستم تاجیکستان ماست؛ با من هم صدا خواهند شد که استاد گرمارودی بحمد الله موفق بوده اند. اما در این میانه ترجمه شیوای او از قرآن، موفق ترین است.

ترجمه استاد گرمارودی نمونه برتر نثر ترجمه قرآن در زمان ما می باشد. ایشان همه امکان و ابزار زبان فارسی را به کار گرفته اند تا این ترجمه، صحیح و دلپذیر از آب در آید. در ترجمه لغات شیوا و فاخر و استوار، هم از زبان کلاسیک و هم معاصر به صورتی آمیخته استفاده شده است؛ به گونه ای که نثر ترجمه ایشان، نه نثری قدیمی است و نه به زبان محاوره. از اشارات توضیحی و پی نوشت های مؤلف پدیدار است که از گنجینه فارسی فرارودی که امروز زبان تاجیکی می نامند و نیز از واژه های شاهنامه، مثنوی، تاریخ بیهقی هر یک که در زبان امروز ما زنده است، استفاده کرده اند.

استاد خرمشاهی شیوایی و امانت و زیبایی زبان این ترجمه را «سه اصل طلایی» عنوان کرده

۲۲۳ ۶۸۹۲

و چنین نتیجه گرفته اند:

فراموش نکنم این نکته مهم را که استاد گرمارودی در این ترجمه از نظر معیار و متعارف امروز بهره برده اند، با اندک بهره‌ای بیشتر از چاشنی کهن‌گرایی که نثر ترجمه را خواندنی و ماندنی و فخیم و فاخرتر ساخته است.

من نمی‌خواهم بر این گفته استاد خرمشاهی این مطلب را بیفزایم که ترجمه استاد گرمارودی همه کاهیبایی‌ها و دست‌آوردهای بسیاری از ترجمه‌های دیگر قرآن به زبان فارسی را در خود جمع آورده است.

مترجم با مقصد دست یافتن به دقت و صحت هر چه بیشتر، تفاسیر قرآنی و ترجمه‌ها و کتب و رسائل قرآنی را که تعداد آنها از شصت منبع بیشتر است مورد تحقیق و بررسی و استفاده قرار داده است. نیز نقد و نظر همه دانشمندانی را که در مدت سی سال یا بیشتر، پیرامون ترجمه‌های فارسی قرآنی نوشته‌اند و ایرادهایی که بر آن ترجمه‌ها وارد کرده‌اند، استاد گرمارودی با دقت و صبر و شکیبایی همه را دیده و در ترجمه خود از آنها احتراز کرده اند.

همگون ساختن ترجمه لغات و ترکیبات قرآنی و آیاتی که شبیه یکدیگرند، از ویژگی‌های دیگر ترجمه او می‌باشد. در پی نوشت سودمند این ترجمه که بهترین نمایانگر سبک متین نثر استاد گرمارودی و بسیار خواندنی است، این مطلب چنین توضیح یافته است:

با استفاده از معجم مفهرس آیات، ترجمه اکثر لغات و ترکیبات و تعبیرات همگون قرآن را در سراسر این کتاب در حدی که مقدور بود، یکدست کردم. مثلاً در ترجمه من در سراسر قرآن به جای کلمه «عظیم» «سترگ» آمده است و به جای کلمه «کبیر» «بزرگ»، کلمه مبارک «الله» در همه جا «خداوند» و کلمه «اله» همه جا «خدا» و در برابر کلمه «هدی» همه جا «ره‌نمود»؛ مگر در مورد کلماتی که در متن مقدس قرآن نیز چند گونه به کار رفته اند مثلاً کلمه «فتح» که در خود قرآن گاهی به معنی «پیروزی» به کار رفته است و گاهی به معنی «داوری» یا نظیر فعل «حق» که بسته به مورد گاهی «سزاوار شده است» و گاهی «درست آمد»، گاهی «تحقق یافته است»، گاهی «به تحقیق پیوسته است» ترجمه کردم...

این شیوه کار استاد گرمارودی مقبول و پسندیده است زیرا معنی تعدادی از لغات و ترکیبات تنها در داخل متن مقدس قرآن مشخص می‌شود. در مورد انتخاب معادل برای برخی واژه‌ها مترجم فاضل؛ آن چه بیشتر و بهتر در خور متن قرآن کریم است در متن ترجمه آورده اند و معادل‌های دیگر و اشارات توضیحی را در پاورقی نشان داده اند. خاصه برای پژوهشگران «زیر نوشته‌های» این ترجمه سود فراوان دارد.

۷۸۹۶

استاد گرمارودی موفق شده‌اند که ترجمه‌ای با حفظ امانت و زیبایی به وجود آوردند. برتری اصلی هر ترجمه قرآنی وابسته به همین امر است. اما برای شناختن این اصل بهتر است از شیوه تطبیقی استفاده کنیم. ما این جا فقط ترجمه یک آیه (۳۵) از سوره مبارکه نور را در نظر می‌گیریم که استاد گرمارودی چنین به قلم آورده‌اند:

... خداوند نور آسمان‌ها و زمین است؛ مثل نور او چون چراغدانانی است در آن چراغی، آن چراغ در شیشه‌ای، آن شیشه گویس ستاره‌ای درخشان است کز درخت خجسته زیتونی می‌فروزد که نه خاوری است و نه باختری، نزدیک است روغن آن هر چند آتشی بدان نرسیده بر فروزد؛ نوری است فرا نوری، خداوند هر کرا بخواهد به نور خویش رهنمون می‌گردد و خداوند این مثل‌ها را برای مردم میزند و خداوند بر هر چیزی داناست. (ص ۲۵۴)

عین همین آیه در ترجمه‌ای دیگر (گر چه به جای خود امین و زیبا) چنین آمده است:

خدا روشنی (بخش) آسمان‌ها و زمین است؛ مثل نورش چون چراغدانانی است حاوی چراغ، در حیابی بلورین همچون ستاره‌ای درخشان که از (عصاره) درخت مبارک زیتونی فروغ می‌گیرد که نه شرقی است نه غربی و عصاره اش (از شدت صفا) نزدیک است روشنی دهد، گر چه آتشی بر آن نرسیده باشد؛ نوری است افزون بر نور؛ خدا هر که را خواهد به نور خود هدایت خواهد کرد؛ و برای مردم مثل‌ها می‌زند؛ و خدا بر هر چیزی داناست. انصاف این است که ترجمه استاد گرمارودی هم زیباتر و هم امین‌تر است. اگر کار انجام داده استاد گرمارودی با ترجمه‌های دیگر، چه از قدیم چه از جدید تطبیق گردد، بسی نکته‌های دیگر در آن به چشم خواهد رسید که در ترجمه‌های دیگر نیست.

ترجمه ارزشمند استاد گرمارودی ظرفیت آن را دارد که در همه کشورهای فارسی زبان به عنوان ترجمه‌ای معتمد و شیوا مورد استفاده و ارجح‌گذاری قرار گیرد و قرن‌ها، نام نامی این عاشق قرآن و این فرزانه دوران را زنده و جاویدان گرداند.

۷۸۹۶